

"לַבְּנֵינָהּ שֶׁל הַלֵּבָה"

סיכום הלכות שבת שנאמרו בשבת בישיבה מפי מו"ר רה"י
מלאכת בורר (ג) – בורר בסכו"ם

דיני ברירה הפעולה תהיה אסורה כיוון שההפרדה לא נעשית לאלתר אלא לצורך סעודת הבוקר (שתתקיים לאחר מספר שעות), אך אם אין בדבר משום בורר התורנים יוכלו לערוך את השולחנות.

שאלה נוספת העוסקת גם היא בסכו"ם: בישיבתנו מצוי שאחרי הסעודה התורנים מניחים קערות נפרדות בכניסה למטבח וכל סועד מכניס לתוכן את הסכו"ם שלו, לפעמים הסכו"ם מונח בצורה נפרדת ואין בכך שאלה, אך לפעמים הסכו"ם מעורב ויש לשאול האם מותר להפריד את הסכו"ם בכדי למיין לקערות? והרי ההפרדה נעשית שלא לאלתר.

ערוך השלחן עונה לשאלה ששאל שתי תשובות: א) בדבר הניכר הרבה לעין הרואה לא שייך ברירה⁵. ב) האדם יכול לקחת את המין שרוצה לאלתר ובזה הוי 'דרך אכילה' ולא דרך ברירה. ישנה נפקא מינא גדולה בין שתי התשובות. לפי התשובה הראשונה יהיה מותר להפריד את הסכו"ם בשתי השאלות ששאלנו ולפי התשובה השניה יהיה אסור.

מקורו של הטעם הראשון הוא בשו"ת תרומת הדשן⁶, שם נשאל הרב אודות ברירה

בפעם הקודמת עסקנו בברירה בשני מיני אוכלים והתחלנו לעסוק בברירה בכלים. הפעם נעמיק יותר ונדון בשאלה המצויה בכל בית ובפרט קיימת בחדרי אוכל של מוסדות.

ערוך השלחן¹ בדיני בורר כותב שכיוון שראינו שברירה שייכת לאו דווקא במיני אוכלים אלא בכל דבר, אם כן "לא מצאנו ידינו ורגלינו בהרבה עניינים".

דוגמא לכך שברירה שייכת לאו דווקא באוכלים מצאנו בגמרא בשבת², הגמרא מתארת את מספר קרבנות החטאת שצריך להביא על פעולות מסוימות וכותבת "האי מאן דעבד חלתא חייב אחת עשרה חטאות", היינו שמי שעושה כוורת של קנים בשבת חייב אחת עשרה חטאות. בפירוט המלאכות עליהן עבר בעשיית הכוורת כותב רש"י³ "בירר (את הקנים ה)יפות – הרי זה בורר" ומכאן ראייה שבורר שייך לאו דווקא באכילה.

שאלת מיון הסכו"ם מצויה בבתים וביותר במוסדות. פעמים רבות (כגון בשמחה או בסעודה גדולה) התורנים מסיימים לארגן את חדר האוכל לאחר סעודת ליל שבת ורוצים מיד לערוך את השולחנות לסעודת הבוקר. האם מותר הדבר⁴? אם שייכים בזה

אנו דנים הוא כאשר הפריטים מעורבים וצריך להפריד אותם זה מזה בכדי לערוך את השולחן.

⁵ ולשונו: "דבדבר הניכר הרבה לעין הרואה לא שייך בזה ברירה, שאין זה ברירה אלא נטילה בעלמא".

⁶ שו"ת קדמון הנכתב בידי רבי ישראל איסרלן שהיה מגדולי רבני אשכנז במאה החמש עשרה.

¹ אורח חיים, סימן שיט, סעיפים ז-ט.

² דף עד, עמוד ב.

³ שם, ד"ה "חייב אחת עשרה".

⁴ במקרה בו כל סוג (סכינים, מזלגות, צלחות וכו') עומד בפני עצמו השאלה לא שייכת, המקרה עליו

יוסף לא סומך להקל רק על סמך סברא זו ובנוסף מצרף את דעת רבינו ירוחם המובאת בבית יוסף (שאף היא לא נפסקה להלכה בפני עצמה) שכל שבורר לצורך הסעודה הקרובה מיקרי לאלתר¹¹ (אף שהסעודה תתקיים רק בעוד מספר שעות), למסקנה מתיר בעל היביע אומר' לסדר את הסכו"ם לצורך הסעודה הבאה וכן הגבאים יכולים לסדר את החומשים והסידורים המעורבים ו"הנח להם לישראל"¹². סברת הגר"ע יוסף זצ"ל מסתברת מאוד אך דעת רוב הפוסקים להחמיר בשאלה דידן, בפרט שהרמ"א דלעיל החמיר כתרומת הדשן. בנוסף, קשה מאוד להגדיר איזה מצב נקרא 'עומד בפני עצמו' ואיזה נקרא 'מעורב'. זו דוגמא נוספת לחשיבות הנהגת 'עשה לך רב' עליה דיברנו פעמים רבות בישיבה.

לעניין הלכה למעשה כיוון שהדבר נוגע באיסור תורה ורוב הפוסקים חולקים בזה על הגר"ע יוסף זצ"ל קשה להקל ואנו מורים לאסור למיין את הסכו"ם גם לצורך הסעודה הסמוכה כשאינה לאלתר. אולם אם ממיין ומסדר את הכלים ביד ועושה זאת סמוך לסעודה הקרובה ממש לזמן המיין (=לאלתר) הפעולה אינה מוגדרת כדרך ברירה' אלא כדרך אכילה' ומותרת. בעניין השאלה השנייה ששאלנו¹³ יש לציין שבמקרה בו כל כלי עומד בפני עצמו במגש ולא מעורב בסכו"ם אחר או בשאריות

בחתוכות דגים. תוך כדי הדיון ההלכתי בעל תרומת הדשן כותב צדדים לאסור ולהתיר וכותב "אמנם נראה דמאוד היה כנגד סברת הלב, דשני מינים שניכרים בהפרדתם, חתיכות גדולות שמונחים יחד, דיהא ברירה שייכא בהו... משמע דווקא כשהם מעורבים ואינם ניכרים, אבל ככהאי גוונא אף על גב דאין כל מין ומין מסודר בפני עצמו, מ"מ לא מיקרי מעורב"⁷, היינו שבשני מינים הניכרים לעצמם (כגון סכו"ם) לא תהיה שייכת ברירה. אמנם כיוון שהדבר כרוך באיסור תורה מורה בעל תרומת הדשן לעניין הלכה למעשה להחמיר ולחשוש לדיני בורר אף במקרה הזה וכן פוסק הרמ"א⁸, ומסביר המשנה ברורה⁹ ששייכים בזה דיני בורר כיוון שהחתוכות אינן מסודרות כל מין בפני עצמו. אם כן נראה שהטעם הראשון המוזכר בערוך השלחן אינו מספיק ואולי זו הסיבה שהביא טעם נוסף.

הגר"ע יוסף זצ"ל ביביע אומר' דן בדיני בורר וטוען שניתן לומר שדברי תרומת הדשן נאמרו דווקא על מצב בו צריך שימת עין כדי להבחין בין שני המינים אבל במצב בו המינים ניכרים ואין צריך שימת עין להבחין ביניהם לא שייך איסור בורר אף לדעת בעל תרומת הדשן¹⁰. אולם הגר"ע

פסקיו היוו בסיס איתן למנהג אשכנז ורבים מהם הובאו להלכה גם על ידי המחבר וגם על ידי הרמ"א בשלחן ערוך. מקובל שאת חלק משאלות השו"ת בדה מלבו כדי ללמד הלכה.

⁷ תרומת הדשן, סימן נו.

⁸ אורח חיים, סימן שיט, סעיף ג, וז"ל: "ושני מיני דגים מיקרי שני מיני אוכלים ואסור לברור אחד מחברו אלא בידו כדי לאכלן מיד אף על פי שהחתוכות גדולות וכל אחת ניכרת בפני עצמה".

⁹ שם, סעיף קטן יד.

¹⁰ שו"ת יביע אומר, חלק ה, או"ח, סימן לא. וז"ל: אבל בסכינים כפות ומזלגות שאין צורך במבט

חודר להבחין ביניהם והם נפרדים זה מזה בפני עצמם, וכן בגדים וספרים שהם שונים זה מזה במראה ובאורך וברוחב וכיוצא בזה, לא שייך בהם דין ברירה. (אמנם מביא הגר"ע יוסף שניתן אף להבין אחרת את דברי תרומת הדשן ועיין שם).

¹¹ וז"ל היביע אומר': נמצא שלדעת רבינו ירוחם ברירת סכו"ם אלו, שדרך לעשותה אחר הסעודה לצורך הסעודה שלאחר מכן, לא חשיבא כבורר להניח, אלא כבורר לאלתר.

¹² שם.

¹³ בדבר סידור הסכו"ם בקערות לאחר הסעודה.

האוכל אזי אין כאן תערובת ומותר לשים את החלק הנפרד בקערה המיועדת לו.

יש לשאול האם ישנה עצה נוספת שניתן לעשות כשלפנינו מונחת תערובת?

הגמרא במסכת שבת¹⁴ מספרת שרב ביבי היה 'חניך תורן' והגיש מאכלים לפני רבי אמי ורבי אסי, כשהגיש להם את סלסלת הפירות השליך את הסלסלה לרצפה (= "שדא קמיהו") והתפזרו הפירות, לפי אחת הדעות בגמרא רב ביבי עשה זאת כדי לפזר את התערובת ובכך להימנע ממצב של ברירה. לפי זה סבר הגרש"ז אורבך זצ"ל¹⁵ שמותר לפזר את התערובת ובכך מתבטל שם התערובת וממילא אין באסיפת החלקים המפוזרים (שאינם מעורבים) איסור ברירה. זו אם כן עצה כללית שיכולה לעזור במצבים רבים (כיוון שמהות מלאכת בורר היא בתערובת וממילא כאשר אין לפנינו תערובת אין איסור ברירה).

נושא נוסף עליו ראוי להרחיב בפני עצמו ובו לא נעסוק היום הוא מה בדיוק מוגדר כתערובת ומה לא?

¹⁴ דף עד, עמוד א.

¹⁵ שמירת שבת כהלכתה (המהדורה החדשה), פרק ג, הערה ו.

